Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (първи състав)

14 април 2016 година*

[Поправено с определение от 29 ноември 2016 г.]

„Преюдициално запитване — Директива 93/13/ЕИО — Договори между продавачи или доставчици и потребители — Договори за ипотека — Клауза за долен праг — Преценка на клаузата с оглед на обявяването ѝ за недействителна — Производство по колективен иск — Иск за преустановяване на нарушение — Спиране на производството по индивидуален иск със същия предмет“

По съединени дела C-381/14 и C-385/14

с предмет преюдициални запитвания, отправени на основание член 267 ДФЕС от Juzgado de lo Mercantil nº 9 de Barcelona (търговски съд, Барселона, Испания) с актове от 27 юни 2014 г., постъпили в Съда на 11 и 12 август 2014 г., в рамките на производства по дела

Jorge Sales Sinués

срещу

Caixabank SA (C-381/14),

и

Youssouf Drame Ba

срещу

Catalunya Caixa SA (Catalunya Banc SA) (C-385/14),

СЪДЪТ (първи състав),

състоящ се от: A. Tizzano, заместник-председател на Съда, изпълняващ функцията на председател на състава, F. Biltgen, A. Borg Barthet, E. Levits (докладчик) и S. Rodin, съдии,

генерален адвокат: M. Szpunar,

секретар: M. Ferreira, главен администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 30 септември 2015 г.,

* Език на производството: испански.

като има предвид становищата, представени:

— за г-н Sales Sinués, от D. Cirera Mora и F. Pertínez Vílchez, abogados,

— за Caixabank SA, от J. Fontquerni Bas, юрисконсулт, подпомаган от A. Ferreres Comella, abogado,

— за Catalunya Caixa SA, от J.M. Rodríguez Cárcamo и I. Fernández de Senespleda, abogados,

— за испанското правителство, от A. Gavela Llopis, в качеството на представител,

— за Европейската комисия, от J. Baquero Cruz и M. van Beek, в качеството на представители,

[Текст, поправен с определение от 29 ноември 2016 г.] след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 14 януари 2016 г.,

постанови настоящото

Решение

1 Преюдициалните запитвания се отнасят до тълкуването на член 7 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273 и поправка в ОВ L 293, 2014 г., стр. 59).

2 Запитванията са отправени в рамките на спорове между г-н Sales Sinués и Caixabank SA и съответно между г-н Drame Ba и Catalunya Caixa SA относно нищожността на клаузи в договори за ипотечни кредити.

Правна уредба

Директива 93/13

3 Член 3 от Директива 93/13 гласи следното:

„1. В случаите, когато дадена договорна клауза не е индивидуално договорена, се счита за неравноправна, когато въпреки изискването за добросъвестност, тя създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора.

2. Не се счита за индивидуално договорена клауза, която е съставена предварително и следователно потребителят не е имал възможност да влияе на нейното съдържание, по-специално във връзка с договори с общи условия.

[…]“.

4 Член 4, параграф 1 от посочената директива уточнява:

„Без да се засяга член 7, преценката за неравноправност на дадена клауза се извършва, като се отчита характера на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича“.

5 Член 6, параграф 1 от същата директива гласи:

„Държавите членки определят изискването, включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.

6 Съгласно член 7 от Директива 93/13:

„1. Държавите членки осигуряват, че в интерес на потребителите и конкурентите, съществуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици.

2. Посочените в параграф 1 мерки включват разпоредби, даващи възможност на лица или организации, които имат правен интерес от защитата на потребителите, по смисъла на националното законодателство, да сезират, при условията на националното право, съд или компетентен административен орган, които да решат дали клаузите на договора, изготвени с цел за общо използване, са неравноправни, и да предприемат подходящи и ефективни мерки по преустановяване на продължаваща употреба на подобни клаузи.

[…]“.

Испанското право

7 Член 43 от Гражданскопроцесуалния закон (Ley de enjuiciamiento civil) от 7 януари 2000 г. (BOE бр. 7 от 8 януари 2000 г., стр. 575, наричан по-нататък „Гражданскопроцесуалният закон“) гласи:

„Когато решаването на спора е обусловено от разрешаване на въпрос, който е главният предмет на друго дело, висящо пред същия или друг съд, и не е възможно съединяване на делата, съдът може, по искане на страните или на една от тях, след изслушване на другата, с определение да спре производството на етапа, на който то се намира, до приключване на делото по обуславящия въпрос“.

8 Член 221 от Гражданскопроцесуалния закон, уреждащ действието на съдебните решения по искове на сдружения на потребители или ползватели, гласи следното:

„[…]

1а. Ако претенцията е за парично обезщетение, за извършване на действие, за въздържане от действие или за индивидуално или родово определена престация, в решението, с което искът се уважава, се посочват конкретните потребители и ползватели, които се ползват от решението съобразно разпоредбите за защита на правата на потребителите и ползвателите.

Когато не е възможно посочване на конкретните потребители и ползватели, в решението се посочват данните, характеристиките и условията, въз основа на които може да се признае правото да се претендира плащане и евентуално да се иска образуване на изпълнително производство или присъединяване към такова производство, образувано по искане на сдружението ищец.

2а. Ако, за да постанови осъдително решение, съдът е приел за установено, че определено действие или поведение е непозволено или незаконосъобразно, или главният или единствен предмет на решението му е установяване на непозволения или незаконосъобразен характер на действие или поведение, в решението се посочва дали съгласно разпоредбите за защита на потребителите и ползвателите приетото за установено произвежда действие и по отношение на лица, които не са били страни по съответното дело.

3а. Ако в производството са взели участие конкретни потребители или ползватели, съдът изрично се произнася по техните искания.

[…]“.

9 По силата на член 222 от Гражданскопроцесуалния закон:

„1. Силата на пресъдено нещо на влязлото в сила решение, независимо дали с него се уважава или отхвърля предявеният иск, изключва по закон воденето впоследствие на дело със същия предмет.

2. Сила на пресъдено нещо се формира по отношение на предмета на иска и на насрещния иск, както и по въпросите, посочени в член 408, параграфи 1 и 2 от настоящия закон.

За нови различни обстоятелства, що се отнася до основанието на иска или на насрещния иск, се считат обстоятелствата, настъпили след окончателно изчерпване на възможността за излагане на твърдения по конкретното дело.

3. Силата на пресъдено нещо има действие по отношение на страните по делото, по което е постановено решението, техните наследници и правоприемници, както и по отношение на лицата, които не са участвали в делото, но са носители на правата, обуславящи легитимацията на страните съгласно член 11 от този закон.

[…]

4. Силата на пресъдено нещо на влязло в сила решение, с което е сложен край на дадено дело, обвързва съда, разглеждащ образувано впоследствие дело, когато постановеното по първото дело е логически обуславящо за въпрос, включен в предмета на второто, и страните по второто дело са същите или законът предвижда, че силата на пресъдено нещо има действие за тях“.

10 Запитващата юрисдикция тълкува тези процесуални разпоредби в смисъл, че я задължават да спре производствата по индивидуалните искове на потребители за установяване на нищожността на неравноправна клауза, с които е сезирана, до приключване с влязло в сила решение на производството, образувано по иск на сдружение, което е надлежно овластено да предяви колективен иск за преустановяване на употребата на аналогична клауза.

Споровете в главните производства и преюдициалните въпроси

11 На 20 октомври 2005 г. г-н Salés Sinués сключва договор за новация на ипотечен кредит с Caixabank SA. Включената в този договор клауза за „долен праг“ предвижда минимална годишна лихва от 2,85 %, като горният праг на лихвата е 12 %. На 7 февруари 2005 г. г-н Drame Ba сключва договор за новация на ипотечен кредит с Catalunya Caixa SA. Включената в този договор клауза за „долен праг“ предвижда минимална годишна лихва от 3,75 %, като горният праг на лихвата е 12 %.

12 Независимо от промените в пазарния лихвен процент, лихвите по сключените от ищците в главните производства договори не могат да бъдат по-ниски от процента, уговорен с клаузата за „долен праг“.

13 Като считат, че клаузите за „долен праг“ са им наложени от банковите институции и създават неравнопоставеност в техен ущърб, г-н Sales Sinués и г-н Drame Ba предявяват поотделно пред запитващата юрисдикция искове за обявяване на тези клаузи за недействителни.

14 Преди те да предявят тези искове, сдружението на потребители Adicae (Asociación de Usarios de Bancos Cajas y Seguros) е предявило колективен иск срещу 72 банкови институции по-специално за преустановяване на употребата на клаузите за долен праг в договорите за кредит.

15 Като се позовават на член 43 от Гражданскопроцесуалния кодекс, ответниците в главните производства правят искане за спиране на тези производства до приключване с влязло в сила решение на производството по колективния иск, а г-н Sales Sinués и г-н Drame Ba възразяват срещу спирането.

16 Запитващата юрисдикция счита, че при обстоятелствата в главните производства член 43 от Гражданскопроцесуалния кодекс я задължава да спре производствата по индивидуалните искове, с които е сезирана, до приключване с влязло в сила решение на производството по колективния иск, като това суспензивно действие задължително поставя индивидуалния иск в зависимост от колективния, що се отнася както до протичането на производството, така и до неговия изход.

17 Освен това тя подчертава, че участието в производството по колективния иск е свързано с определени ограничения, тъй като, от една страна, съответният правен субект трябва да се откаже от компетентния съд по местожителството си, и от друга страна, възможността за представяне на индивидуално становище по колективния иск е ограничена във времето.

18 При тези обстоятелства Juzgado de lo Mercantil nº 9 de Barcelona (търговски съд, Барселона, Испания) решава да спре производствата и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Може ли да се приеме, [че испанският правен ред] осигурява ефективна мярка или механизъм за защита в съответствие с член 7, параграф 1 от Директива 93/13?

2) До каква степен суспензивният ефект представлява пречка за потребителя — и следователно нарушение на член 7, параграф 1 от Директива 93/13 — за предприемането на действия за обявяване на включените в неговия договор неравноправни клаузи за недействителни?

3) Представлява ли нарушение на член 7, параграф 3 от Директива 93/13 обстоятелството, че потребителят не може да се разграничи от колективния иск?

4) Или напротив — суспензивният ефект по член 43 от Гражданскопроцесуалния закон е в съответствие с член 7 от Директива 93/13, защото правата на потребителя са напълно защитени от колективния иск, наред с който испанският законодател е предвидил и други, също толкова ефективни процесуални механизми за защита на правата на потребителя, и от принципа на правната сигурност?“.

19 С определение на председателя на Съда от 9 септември 2014 г. дела C-381/14 и C-385/14 са съединени за целите на писмената и устната фаза на производството, както и на съдебното решение.

По преюдициалните въпроси

20 С въпросите си, които следва да бъдат разгледани заедно, запитващата юрисдикция по същество иска да установи дали член 7 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална правна уредба, задължаваща съда, който е сезиран с предявен от потребител индивидуален иск за обявяване на клауза в договор, който потребителят е сключил с продавач или доставчик, за неравноправна, автоматично да спре производството по този иск до приключване с влязло в сила решение на висящото производство по колективен иск, предявен от сдружение на потребители на основание на втория параграф от този член с цел по-специално да се преустанови употребата в договори от същия вид на клаузи, аналогични на тази, във връзка с която е предявен индивидуалният иск.

21 За да се отговори на тези въпроси, най-напред следва да се напомни, че съгласно член 7, параграф 1 от Директива 93/13 държавите членки предвиждат подходящи и ефективни мерки за преустановяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици. Успоредно със субективното право на потребителя да се обърне към съд с искане за преценка на неравноправността на клауза в договор, по който потребителят е страна, механизмът, предвиден в член 7, параграф 2 от Директива 93/13, позволява на държавите членки да въведат контрол по отношение на неравноправните клаузи в типови договори посредством колективни искове, предявявани в общ интерес от сдружения за защита на потребителите.

22 Що се отнася, от една страна, до индивидуалния иск на потребител, въведената с Директива 93/13 система на защита се основава на идеята, че потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика от гледна точка както на преговорните си възможности, така и на степента си на информираност (вж. решение Pereničová и Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, т. 27 и цитираната съдебна практика).

23 За да се осигури тази защита, неравноправното положение на потребителя спрямо продавача или доставчика може да се компенсира само с положителна и външна по отношение на самите страни по договора намеса (решение Asturcom Telecomunicaciones, C-40/08, EU:C:2009:615, т. 31).

24 В този контекст националният съд е длъжен служебно да прецени дали дадена договорна клауза е неравноправна, като отчете, както го задължава член 4, параграф 1 от Директива 93/13, характера на стоките или услугите, за които е сключен договорът, всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича (вж. в този смисъл решение Asturcom Telecomunicaciones, C-40/08, EU:C:2009:615, т. 32)

25 Въпреки това, ако националният съд стигне до извода, че дадена клауза е неравноправна, правото на потребителя на ефективна защита включва възможността той да се откаже от правата си, така че националният съд трябва да отчете евентуалното желание на потребителя,

който, макар да знае, че неравноправната клауза е необвързваща, възразява срещу неприлагането ѝ и по този начин свободно и напълно информирано изразява съгласие с нея (вж. решение Banif Plus Bank, C-472/11, EU:C:2013:88, т. 35).

26 Що се отнася, от друга страна, до исковете, предявени от посочените в член 7, параграф 2 от Директива 93/13 лица или организации, които имат правен интерес от защитата на потребителите, следва да се подчертае, че те не са в положение на по-слаба страна по отношение на продавачите или доставчиците (решение Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León, C-413/12, EU:C:2013:800, т. 49).

27 Всъщност, без да се отрича значението на съществената роля, която те трябва да имат, за да се постигне високо равнище на защита на потребителите в Европейския съюз, все пак е необходимо да се установи, че в производството по иск за преустановяване на нарушение, предявен от такова сдружение срещу продавач или доставчик, липсва дисбалансът, съществуващ в производствата по индивидуални искове, страни по които са потребителят и неговият съдоговорител, продавач или доставчик (вж. решение Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León, C-413/12, EU:C:2013:800, т. 50).

28 Такъв диференциран подход освен това се подкрепя от разпоредбите на член 4, параграф 1 от Директива 98/27/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 19 май 1998 година относно исковете за преустановяване на нарушения с цел защита на интересите на потребителите (ОВ L 166, стр. 51; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 4, стр. 217) и член 4, параграф 1 от заменилата я Директива 2009/22/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2009 година относно исковете за преустановяване на нарушения с цел защита на интересите на потребителите (ОВ L 110, стр. 30), съгласно които именно юрисдикциите на държавата членка по мястото на установяване, местожителството или седалището на ответника са компетентни да разглеждат искове за преустановяване на нарушения, предявявани от сдруженията за защита на потребителите от други държави членки в случаите на вътреобщностни нарушения на законодателството на Съюза в областта на защитата на потребителите (решение Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León, C-413/12, EU:C:2013:800, т. 51).

29 Следва да се добави, че превантивното естество и възпиращата цел на исковете за преустановяване на нарушения, както и това, че те не са обвързани с конкретен индивидуален спор, предполага, че предявяването им е възможно, включително когато клаузите, които се иска да бъдат забранени, не са били използвани в конкретни договори (решение Invitel, C-472/10, EU:C:2012:242, т. 37).

30 Следователно целта и правните последици на индивидуалните и на колективните искове по Директива 93/13 са различни, така че съотношението между производството по индивидуален и това по колективен иск трябва да отговаря единствено на изисквания от процесуално естество, свързани по-специално с доброто правораздаване и с необходимостта от избягване на противоречиви съдебни решения, без обаче да води до отслабване на защитата на потребителите, предвидена в Директива 93/13.

31 Всъщност, макар тази директива да няма за цел да хармонизира санкциите, приложими в случай на признаване на клауза за неравноправна в производствата по такива искове, член 7, параграф 1 от нея все пак задължава държавите членки да осигурят подходящи и ефективни мерки за преустановяване на употребата на неравноправни клаузи в договорите, сключвани с потребители (решение Invitel, C-472/10, EU:C:2012:242, т. 35).

32 В този контекст следва все пак да се отбележи, че при липсата на хармонизация на процесуалните правила относно съотношението между предвидените в Директива 93/13 колективни и индивидуални искове в съответствие с принципа на процесуалната автономия

тези правила трябва да бъдат определени във вътрешния правен ред на всяка държава членка, при условие обаче да не са по-неблагоприятни от правилата, уреждащи подобни положения, за които се прилага вътрешното право (принцип на равностойност), нито да правят практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени на потребителите от правото на Съюза (принцип на ефективност) (вж. по аналогия решение Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León, C-413/12, EU:C:2013:800, т. 30 и цитираната съдебна практика).

33 Що се отнася, от една страна, до принципа на равностойност, от посоченото в актовете за преюдициалните запитвания не следва, че член 43 от Гражданскопроцесуалния кодекс се прилага различно в съдебните спорове относно права, основаващи се на националното право, и в тези относно права, основаващи се на правото на Съюза.

34 Що се отнася, от друга страна, до принципа на ефективност, Съдът вече е приел, че всеки случай, в който се поставя въпросът дали национална процесуална разпоредба прави невъзможно или прекомерно трудно прилагането на правото на Съюза, трябва да се анализира, като се държи сметка за мястото на тази разпоредба в цялото производство, за неговото протичане и за особеностите му пред различните национални инстанции. От тази гледна точка следва да се вземат предвид принципите, на които се основава националната съдебна система, като правната сигурност и авторитета на съдебните актове (вж. в този смисъл решение BBVA, C-8/14, EU:C:2015:731, т. 26 и цитираната съдебна практика).

35 В случая е важно да се установи, както следва от даденото от запитващата юрисдикция тълкуване, че при обстоятелства като тези в настоящия случай тази юрисдикция е длъжна съгласно член 43 от Гражданскопроцесуалния кодекс да спре производството по индивидуалния иск, с който е сезирана, до приключване на производството по колективния иск с влязло в сила решение, което може да бъде взето предвид по индивидуалния иск, поради което потребителят не може повече да предявява индивидуално правата, признати с Директива 93/13, като се разграничи от този колективен иск.

36 Това положение обаче може да накърни ефективността на търсената с Директивата защита, тъй като целта и естеството на механизмите за защита на потребителите, намерили израз в тези искове, както следват от точки 21—29 от настоящото решение, са различни.

37 Всъщност, от една страна, потребителят задължително е обвързан от изхода на делото по колективния иск, дори да е решил да не участва в него, поради което задължението, наложено на националния съд от член 43 от Гражданскопроцесуалния кодекс, е пречка за това този съд да извърши собствен анализ на обстоятелствата по спора, с който е сезиран. По-специално за разрешаването на индивидуалния спор няма да е определящо нито дали клаузата, за която се твърди, че е неравноправна, е индивидуално договорена, нито дори какъв е характерът на стоките или услугите, предмет на разглеждания договор.

38 От друга страна, в съответствие с член 43 от Гражданскопроцесуалния кодекс съгласно тълкуването му от запитващата юрисдикция потребителят е зависим от срока за произнасяне по колективния иск, като националният съд не може да прецени от тази гледна точка дали е уместно да спре производството по индивидуалния иск до приключване на производството по колективния иск с влязло в сила решение.

39 Следователно такова национално правило се оказва непълно и недостатъчно и не представлява нито подходящо, нито ефективно средство за преустановяване на употребата на неравноправните клаузи, както го изисква член 7, параграф 1 от Директива 93/13.

40 Това важи в още по-голяма степен, след като — както това следва от акта за преюдициалното запитване — според вътрешното право потребител, който желае да участва в производството, трябва да търпи известни ограничения, що се отнася до определянето на компетентния съд и до основанията, които могат да бъдат изтъкнати. Освен това той задължително губи правата, които биха му били признати в производството по индивидуален иск, а именно правото на отчитане на всички обстоятелства в неговия случай, както и правото да възрази срещу неприлагането на неравноправната клауза, още повече че не може да се разграничи от колективния иск.

41 В този контекст е важно освен това да се подчертае, че необходимостта от осигуряване на съгласуваност между съдебните актове не може да обоснове такава липса на ефективност, след като, както подчертава генералният адвокат в точка 72 от заключението си, различното естество на съдебния контрол, упражняван в производството по колективен и в това по индивидуален иск, по принцип би трябвало да предотврати риска от противоречиви съдебни актове.

42 Освен това, що се отнася до необходимостта от предотвратяване на затлачването на съдилищата с дела, ефективното упражняване на субективните права, признати на потребителите с Директива 93/13, не би могло да се поставя под въпрос по съображения, отнасящи се до съдебната организация на държава членка.

43 По всички гореизложени съображения на поставените въпроси следва да се отговори, че член 7 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална правна уредба като разглежданата в главното производство, задължаваща националния съд, който е сезиран с предявен от потребител индивидуален иск за обявяване на клауза в договор, който потребителят е сключил с продавач или доставчик, за неравноправна, автоматично да спре производството по този иск до приключване с влязло в сила решение на висящото производство по колективен иск, предявен от сдружение на потребители на основание на втория параграф от този член с цел да се преустанови употребата в договори от същия вид на клаузи, аналогични на тази, във връзка с която е предявен индивидуалният иск, без да може да се прецени уместността на такова спиране от гледна точка на потребителя, който е сезирал съда с индивидуален иск, и без този потребител да може да реши да се разграничи от колективния иск.

По съдебните разноски

44 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения

Член 7 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална правна уредба като разглежданата в главното производство, задължаваща националния съд, който е сезиран с предявен от потребител индивидуален иск за обявяване на клауза в договор, който потребителят е сключил с продавач или доставчик, за неравноправна, автоматично да спре производството по този иск до приключване с влязло в сила решение на висящото производство по колективен иск, предявен от сдружение на потребители на основание на втория параграф от този член с цел да се преустанови употребата в договори от същия вид на клаузи, аналогични на тази, във връзка с която е предявен индивидуалният иск, без да може да се прецени

уместността на такова спиране от гледна точка на потребителя, който е сезирал съда с индивидуален иск, и без този потребител да може да реши да се разграничи от колективния иск.

Подписи